

УДК [81:316.7]=112.28

А. В. Сингаївська,

кандидат філологічних наук, професор;

А. В. Зорницький,

кандидат філологічних наук, старший викладач

(Житомирський державний університет імені Івана Франка)

КОНОТАТИВНЕ ЗНАЧЕННЯ ЛЕКСЕМ КЛАСУ לִטְרָא – 'ЛІТЕРА, БУКВА' В МОВІ ІДИШ: ЛІНГВОКУЛЬТУРНИЙ АСПЕКТ

Аналізуючи лінгвокультурну специфіку поняття "буква" в мові їдиш, стаття розкриває особливості мовних конотацій новосередських лексем класу לִטְרָא – 'літера, буква' в порівнянні з українськими, російськими та англійськими. Встановлено, що, на відміну від денотативно еквівалентних лексем решти досліджуваних мов, новосередські лексичні одиниці, які містять компонент לִטְרָא, нерідко позначені релігійними, естетичними та іншими культурно маркованими конотаціями, причому позитивні конотації превалюють над негативними.

Широко відомо, що характерним компонентом значного масиву новітніх лінгвістичних досліджень є принцип менталізму, який передбачає відмову від самодостатньої дескрипції певного мовного матеріалу та декларує необхідність проникнення "по той бік" останнього з метою досягнення відповідної системи знань, цінностей та стереотипів мовної спільноти, яка вивчається. Однак, попри широку розповсюдженість даного підходу в усій множині його конкретних інтерпретацій (праці Ю. Д. Апресяна, Н. Д. Арутюнової, І. М. Кобозєвої, М. І. Толстого, О. О. Селіванової та багатьох інших), він, наскільки нам відомо, жодного разу не залучався для комплексного та детального вивчення особливостей корпусу уявлень мовців щодо самого феномена мови їхнього спілкування. Попри безумовну перспективність подібної постановки питання взагалі та його підкреслену актуальність в аспекті дослідження мов, які зникають, зокрема, лінгвокультурна специфіка лексико-семантичного поля "побутова філологія" в мовній практиці різних народів світу залишається вкрай малодослідженим явищем.

Очевидним є той факт, що жанр та об'єм окремо взятої наукової статті не дають можливості для розв'язання проблем подібного рівня складності, стимулюючи натомість дослідницький пошук у даному напрямку та наукову дискусію з приводу отриманих результатів. З огляду на це, **метою** пропонованої статті є дослідження одного з центральних елементів лексико-семантичного поля "побутова філологія" в мові їдиш, а саме лексем класу לִטְרָא – 'літера, буква' в порівнянні з українськими, російськими та англійськими денотативно еквівалентними словниковими одиницями. **Об'єктом дослідження** є лінгвокультурна специфіка світоглядних установок мовців з даного питання, які репрезентовані системою "мовних конотацій" лексем вищезгаданого класу (**предмет** дослідження), тобто "масово вживаних, усталених мовленнєвих конотацій, які сприйняті всіма прошарками лінгвокультурної спільноти" [1: 65]. Матеріалом дослідження слугують 36 слів та виразів, які були отримані методом суцільної вибірки з найбільш досконалого на сьогодні Великого словника їдиш Й. Йофе та Й. Марка [2], а також доповнені ілюстраціями з інших словників, художніх текстів та джерел історико-культурного характеру.

Оперування поняттями "конотація", "конотативне значення" тощо потребує конкретизації змісту останніх з огляду на відсутність єдиного підходу до розуміння їхньої природи та функціональних характеристик [3: 92-93]. Вище вже йшлося про те, що ми приймаємо точку зору Л. І. Зубкової на дихотомію мовленнєвих та мовних конотацій. З огляду ж на мету дослідження та специфіку залученого матеріалу, конотація тлумачиться нами слідом за В. І. Говердовським як лінгвістична характеристика, яка "показує направленість не значень, а співзначень (додаткових значень) слів" [4: 72] та "йде не від раціональної, а від емоційної сфери психіки мовця" [4: 72]. При цьому вважаємо за доцільне наголосити на об'ємності поняття конотації в трактуванні науковця, який зазначає: "... вийшовши далеко за межі експресивно-оцінювально-стилістичних рамок ... вона захопила вже соціально-політичні, морально-етичні, етнографічні та культурологічні поняття, які так чи інакше відображаються в мові" [4: 71].

Наведене зауваження видається принциповим, насамперед, з огляду на те, що дослідження специфіки конотативного значення новосередських лексем неможливе без врахування відповідних прецедентних феноменів давньосередської культурної традиції. Порівняємо, наприклад, вислів на їдиш ווי אין פֿאַרשטעלונג – (досл.) "як зазначено в біблійному вірші" з російським *как по (на)писаному*, який пропонується в якості еквівалентного в словнику Солдатова [5].

Для носія російської мови очевидно, що наведений вираз є розмовним та, до певної міри, іронічним, – адже експлікований у ньому факт реального життя ніби глузливо вивищується над нездійсненими практично, проте формально імперативними стандартами різноманітної *писанини*. Порівняємо, зокрема, синонімічні вирази *без сучка, без задоринки* та *как по маслу*, де відчутною є

якраз сема механістичності, байдужості до змістового наповнення контексту; порівняємо також *ничего не напишешь, писака, борзописец, дело идет – контора пишет* (" – Позвольте, товарищи, у меня все ходы записаны! – Контора пишет, – сказал Остап") [6: 253], *вилами по воде писано, бумага все стерпит* та особливо укр. розм. *як книжка пише*, де поодинокі приклади типу *что написано пером, не вырубишь топором* не лише не змінюють загального співвідношення, але й, навпаки, доповнюють вищенаведений перелік прикладів, оскільки одним із відтінків значення даного виразу є якраз констатація негнучкості, мертвоти писаних норм порівняно з вимогами живого, а тому мінливого життя (пор. *мертва́я буква́ закона*). А отже, "писанисть" мислиться не як позитивний еталон, порівняно з яким аналізується дія, а здебільшого як іронічний псевдоеталон останньої (пор. також приклад від супротивного – слова з роману О. Солжениціна "У колі першому" про літературного критика-пристосуванця: "*Ернст не только писал складно, но и правильно, складно говорил, не жуя, не покидая фраз, даже когда горячился*" [7]).

Таким чином, вдумливе порівняння вищенаведених виразів дає змогу не лише констатувати досить відносну еквівалентність останніх, але й зробити наступні принципові висновки: а) лінгвокультурний простір їдиш у певній частині збігається з відповідними параметрами давньоєврейської мови, причому за таких умов має місце свідоме самопорівняння однієї (побутової та подекуди народно-іронічної) культури з іншою – еталонною та сакральною; та б) лінгвокультурні уявлення носіїв російської та новоєврейської мови щодо "письма", "писаного тексту" тощо є істотно відмінними: для перших культурно привілейованим виступає усне мовлення (можливо, з огляду на специфічну "антропоморфність" висловлюваної при цьому думки, яка зароджується та вербалізується в контексті безпосереднього міжособистісного спілкування), для других еталонним є сакральний писаний текст, який час від часу підлягає "озвучуванню" (в тому числі, подекуди іронічному) відповідно до конкретних вимог контексту. Порівняємо слова з надзвичайно значущої для мовців їдиш пісні М. Варшавського, яка стала народною: *"אין איהר וועט, קינדער, דעם גלות שלעפען, ויסגעמוטשט זיין, זאלט איהר פון די אותיות כח שפען, / קוקט אין זיי אריין!"* [12: 16] – *"І коли ... ви будете змучені марудним життям у вигнанні, з літер мусите черпати силу, отож вдивляйтеся в них!"*, – говорить рабин, навчаючи дітей єврейському алфавіту, причому контекст дозволяє однозначно інтерпретувати пропоновані ним знання як перший крок до опанування текстів Торі: *"גליקליך דער וואָס האָט געלערענט תורה, צי דאָרף דער מענטש נאָך מעהר?"* [12: 15] – *"... щасливий той, хто вивчав Тору, – хіба треба людині чого-небудь іще?"* – порівняємо, відповідно, відсутність в російській мові більш-менш усталених та розповсюджених виразів, які містили б згадку про *(Священное) Писание*. Цікаво відзначити, що останній висновок повністю

відповідає результатам порівняльних досліджень у сфері культурології щодо ступеня сакральності біблійних текстів у релігійній практиці іудаїзму та християнства, з приводу чого С. С. Аверинцев констатує: "Як відомо, Церква запозичила з іудейської традиції не лише (розширений) старозавітний канон, але й, що ще важливіше, тип ставлення до канону ("Тора з небес")... Щоправда, ведучи мову про ... тонкі нюанси, варто зазначити, що культ книги в християнстві не такий абсолютний, як у пізньому іудаїзмі... Згідно з новозавітним висловом, "буква вбиває, а дух животворить"; і не даремно літери новозавітного канону не підлягали благочестивому підрахунку, як букви іудейського канону. Іудаїзм і слідом за ним іслам розробляли доктрину про споконвічне буття сакрального **тексту** (виділення автора – А. С., А. З.) ... але в християнстві місце цієї доктрини посідає вчення про ... буття Логоса, причому останній тлумачиться як особистість ("іпостась")" [13: 206-207].

У подібному контексті одним із найбільш характерних та цікавих для нас явищ постає незмінне використання їдиш традиційних "квадратних" (פֿירקאַנטיקע, קוואַדראַט־אותיות) [2: 835] букв давньоєврейського алфавіту (אֱלִיפִתאי), а також збереження відповідного напрямку письма – справа наліво. Про підкреслену важливість саме культурної складової аналізованого феномена свідчить одна з новоєврейських назв даних літер, а саме אותיות התורה [2: 835], яка дослівно означає "**літери Тори**". При цьому цікаво відзначити наявність у новоєврейського אות – 'буква' омографічного та, безумовно, етимологічно спорідненого אור – 'знак', 'ознака', 'знамення', яке також містить сему наочної репрезентації та специфічно "цупкої" матеріальності, звідки маємо вирази: אות־אמת – 'гарантія, запорука' та אות־ברית – 'знак союзу, об'єднання (васального)'. Порівняємо, відповідно, наступні приклади: "רחב־הָאֵט געבעטן די מרגלים זאלן איר ... געבן אַן אות־אמת זיי זאלן לעבן איר גאַנצע משפּחה" – "*Раав попросила розвідників, щоб ті пообіцяли (досл. "дали істинний знак"), що залишать у живих усю її родину*"; "ווי אַן אות־ברית האָבן דוד און יהונתן זיך געביטן מיט זייערע מלבושים" – "*На знак дружби Давид та Йонафан обмінялися одягом*" [2: 833]. Як бачимо, наведені факти переконливо свідчать про те, що у лінгвокультурній свідомості мовців їдиш букви давньоєврейського алфавіту постають як своєрідне матеріальне свідчення валідності констатованого іудаїстським каноном стану речей, запорука розгортання новоєврейської культури саме як "єврейської".

Крім того, в повній відповідності з констатованим вище періодичним культурно значущим "озвучуванням" сакральних текстів, лексема אות (у значенні 'літера, буква') може бути узуально реалізована й у значенні 'звук' і навіть 'слово' – при цьому надзвичайно характерною є та обставина, що подібне слововживання автори словника супроводжують позначками "архаїчне" та "зустрічається у релігійній літературі (אין פֿרוֹמער קירע־ליטעראַטור)" [2: 832]. З одного боку, даний факт постає як свідчення притаманного багатьом давнім мовам об'єднання близьких значень у межах єдиного слова (пор. давньоєврейське דבר – 'слово', 'предмет', 'діло' [14: 461] та נוסח – 'стиль', 'текст' та 'зміст' [5]). З іншого боку, маємо не менш цікавий вираз אותיות־הדיבור, до якого відсилає попередня словникова стаття, і який може означати: 1. суму звуків певної мови (пор. пропонування приклад: די וועלט איז פול "די וועלט איז пълна") [2: 832], який лише за рахунок утрати денотативної точності можна перекласти на літературну українську мову як "Світ сповнений звуків, однак лише людині властиві особливі звуки – звуки мови"; більш точним був би переклад: "... лише людині властиві звуки, які **в своїй сукупності** становлять звуки особливого типу – мову") та 2. суму слів у мові індивіда (пор. укр. *лексикон*) [2: 835]. Як бачимо, подібне слововживання пов'язане зі специфічною сегментацією явищ оточуючої дійсності (на денотативному рівні) та не має паралелей в інших аналізованих мовах.

Натомість в українській та російській мовах реалізація лексеми "буква" у значенні 'звук' є можливою лише okazіонально, в побутовому спілкуванні та в специфічному контексті – наприклад, коли дитину вчать читати (пор. *це буква "б", "м", "й", а не "бе", "ем", "йот"*). Однак у нормативному літературному мовленні лексеми "буква" та "звук" демонструють низку досить прикметних особливостей. В обох згаданих мовах лексеми класу "звук" (на власне словниковому рівні) фактично позбавлені будь-яких відчутних емоційно-оцінювальних конотацій, тоді як у лінгвокультурному вимірі проблеми дані лексеми, як уже зазначалося, постають як привілейовані (пор. широко відомі приклади: "*Москва... как много в этом звуке / для сердца русского слилось!*" [15: 307], "*Высокой страсти не имея / Для звуков жизни не щадить...*" [15: 189]; пор. також *солов'їна мова*, де актуалізується якраз слухове сприйняття експлікованого поняття тощо). Однак лексемам класу "буква", навпаки, властиве негативне конотативне забарвлення і, до того ж, досить насичене. Так, порівняємо укр. *букваліст, буквоїд, буквоїдство, буквоїдський*; рос. *буквалист, буквоед, буквализация, буквоедствовать*; зазначимо також можливість ненормативної реалізації рос. *буквоед* у значенні 'піп' [16: 70] (при цьому негативна конотація зберігається, пор. жаргонізм *Библия* – 'гральні карти'), а також рос. *букварь* як синонімічного щодо відверто презирливого *салага* [16: 70] – 'солдат або матрос нового набору' [16: 823]. Як результат власних спостережень наведемо також укр. розм. *буквар* яке, судячи з контексту, є еквівалентним щодо рос. розм. *чайник*, та має відповідну іронічно-презирливу конотацію. Порівняємо також надзвичайно цікавий приклад культурно значущої градації відповідних

понять, на який вказував свого часу російський літературознавець С. Д. Кржижановський: "от идей слова остались, а от слов, остались буквы" [17].

Однак у мові їдиш конотативне значення лексем класу *תורה* є досить амбівалентним, що, найвірогідніше, пояснюється змішанням старих – тобто власне давньоєврейських, а також, умовно кажучи, талмудичних (здебільшого позитивних) – та новочасних (як показано вище, негативних) конотацій, які запозичувалися з інших мов разом із відповідними словами та виразами. Серед останніх знаходимо: *טויטער אות* – 'мертва буква (закону)' [2: 833]; *לויטן(על-פי) אות פון געזעץ* – 'згідно з буквою закону', причому подекуди "не рахуючись з обставинами часу та оточення" [2: 833]; *נישט נאכגעבן אן אות* – досл. "не поступатися буквою", 'не поступатися (навіть) у дрібницях; демонструвати непоступливість, упертість' [2: 833]; *איבער אן אות* – 'через дрібницю (сперечатися і т.п.)' [2: 832] та *אותיות-פרסער* – 'буквоїд' [2: 835]. Та все ж варто зазначити, що й конотації протилежної направленості є досить відчутними. Порівняємо: *מ'ט גאלדענע (גילדערנע) אותיות פארשריבן אדער דרוקן* – досл. "записувати або друкувати золотими (позолоченими) літерами", 'високо цінувати; прославляти' [2: 833]; *וואָסד אותיות* – досл. "настінні літери", 'напис (повчальний), який вішають на стіну помешкання або іншого приміщення як прикрасу' [2: 833]; *קליינע אות(י)עלעך, אותיותלעך* – досл. "маленькі буквочки", 'дрібний шрифт (яким друкують примітки до основного тексту, а також коментарі до Талмуду)', звідки, відповідно, маємо вислови: *זיין באהאונט אין די קליינע אות(י)עלעך, אותיותלעך* – досл. "знатися на маленьких буквочках", 'бути добре освіченим' або 'бути вченим, книжником' та *אריינקוקן אין די קליינע אותיותלעך, אות(י)עלעך* – 'читати (охоче) рабиністичну літературу' (пор. пропонування приклад: *איך בין "ח"א פראסטער ייד, אפילו א פראסטער ייד, פונדעסטוועגן האב איך ליב אריינצוקוקן אין די קליינע אותיותלעך"* – "Хоч я і простий єврей, але люблю посидіти над дрібними буквочками") [2: 833] та низка інших словникових одиниць, значення яких ми детально розглянемо нижче. Натомість надзвичайно цікавим у порівняльному аспекті видається вислів *ניט קענען קיין צורת אות* – досл. "не розрізняти літер на вигляд", з приводу чого надається пояснення "זיין א וויסטער ע"ה"א"ר", тобто "бути цілковитим **"אמ ха-арец"**" [2: 833], де останній компонент (досл. "народ землі (території)") зустрічається ще в давньоєврейській полемічній літературі [18: 16 – 17] та є контекстуально близьким до укр. *кугут*, рос. *мужлан* та англ. *redneck*. При цьому очевидно, що за обсягом денотативного значення наведені вирази близькі до аналізованих вище укр. *буквар*, *буквоїд* та рос. *букварь*, *буквоед*, однак їх конотативне забарвлення є істотно відмінним: якщо "не розрізняти літер на вигляд", тобто "бути цілковитим **"אמ ха-арец"**" – надзвичайно принизливо, тоді, відповідно, "знатися на маленьких буквочках", бути, так би мовити, "буквоїдом навпаки" – надзвичайно престижно; однак в українській та російській мовах подібна логіка не спрацьовує, оскільки конотативне забарвлення укр. та рос. *буквар*, *букварь* і *буквоїд*, *буквоед*, на нашу думку, постає як цілком співмірне, більш-менш однаково презирливо-іронічне, тоді як будь-які усталені позитивні конотації "буквоїдства" в уявленнях відповідних лінгвокультурних спільнот повністю відсутні (пор. натомість *книжный червь*, *книжная крыса*, *начетник*, *начетничество* тощо).

Характерною рисою новоєврейського світогляду, яка вербалізується в лексемах класу *תורה*, є відсутність притаманної українській та російській мовам опозиції, яка, щоправда, може підлягати нейтралізації – пор., відповідно, укр. *згідно з буквою*, *згідно з духом* і *згідно з буквою та духом (закону)* (пор. також вищенаведене твердження: "буква вбиває, а дух животворить"). Натомість у їдиш маємо надзвичайно специфічні вирази *אותיות פון מחשבה* – досл. "букви думки (род. відм.)", 'вираження, втілення (думки)' (пор. пропонування приклад: "...מחשבה פון אותיות פון בחינה א איר א בחינה פון מחשבה..." – "Думка немов складає екзаме́н перед словами (в яких втілюється)...") [2: 835] та *אותיות מחכימות* – досл. "букви роблять розумним" (пор. наведені тлумачення щодо змісту виразу: *ס'איז בעסער צו לערנען פון א ספר איידער "פעריוודжерело (писане або друковане) чітко вказує"*) [2: 835]. При цьому очевидно, що подібне слововживання, особливо в першому випадку, не є узуальним для української або ж російської мов, і саме тому може виступати як переконливий художній оказіоналізм (пор. знамените: "Ужель загадку разрешила? / Ужели **слово** найдено?") [15: 302]. Не зовсім ясним, з іншого боку, залишається питання про точне значення лексеми *אותיות* у контексті виразу *אותיות פון מחשבה*, тобто "אותיות" як "букви" чи як "слова". На нашу думку, перевагу варто надати саме першому варіанту, на підтвердження чого маємо ще один показовий приклад: *אותיות פורחות*, тобто *די אותיות צעפלען זיך* – досл. "букви розлітаються" (повністю вираз звучить як *די פארמעטן ברענען, אבער די אותיות פלען אוועק*" – "пергаменти горять, але букви розлітаються геть") [2: 835]. З приводу цього наведемо коментар С. С. Аверинцева, з яким повністю погоджуємося: "...римські солдати спаливали живцем одного ... книжника разом із святинею його життя – ... сувоєм пергаменту. "Його учні запитали ... : "Що ти бачиш?" Він відповів: "Сувій згоряє, але букви розлітаються геть!" Літери ... книги – це живі, ... окрилені істоти, які возносяться на небеса. Звичайно, в цьому образі виражає себе загальнолюдська ідея – книгу можна спалити, але записане в ній слово безсмертне. Однак цього разу загальнолюдська ідея отримала зовсім не

загальнолюдську, а дуже й дуже специфічну форму: мова йде не про безсмертя "слова", або "духу", або "розуму", а про безсмертя "букв". Навіть відсторонений вогнем від матеріальності сувою, ... текст залишається текстом та складається з букв" [13: 194] (пор. також не менш культурно специфічний вираз אֱוִיָּה דְּרַבִּי אֲכִיבִּי – досл. "букви рабі Аківі", назва мідраша, в якому подається містично-алегоричний коментар щодо назв літер єврейського алфавіту) [2: 834 – 835].

Цікаво відзначити, що в досліджуваному аспекті проміжне положення між українською та російською мовами, з одного боку, та мовою їдиш, з іншого боку, займає англійська мова: так само, як і перші, вона містить вирази на кшталт *letter-bound* – 'буквалістський, буквоїдський' та *letter-bound person* – 'букваліст, буквоїд', визнає різницю між "буквою" та "духом" (*in letter and in spirit*) тощо, однак водночас англійським лексемам класу *letter* нерідко властива нейтральна (*letter for letter* – 'дослівно, точно'; *to the letter* – 'буквально, точно'; пор. абсолютно еквівалентні новосередські вирази *און פאר און* [2: 832] та, відповідно, *און-בא-און* [2: 833], а подекуди й позитивна конотація: *to know smth the letter* – 'знати що-небудь ґрунтовно, належним чином'; *letters* – '(художня) література', *man of letters* – 'письменник'; *the profession of letters* – 'письменницький фах' тощо [19: 344]. Пояснити згадані закономірності допомагають, як нам здається, два основних чинники: по-перше, належність англійської мови до спільної з їдиш західної групи германських мов та, по-друге, вагомий історичний вплив протестантизму на процес формування англійської нації та, відповідно, англійської мови (оскільки останній, як відомо, повернув широким масам населення можливість самостійно читати та тлумачити сакральний *текст* і його *букву*), що, однак, потребує окремого дослідження.

Іншими можливими відтінками конотативного значення лексем класу לך у мові їдиш є практично невідома решті аналізованих мов культурно привілейована конотація естетичної довершеності, каліграфічності (пор. натомість російський вираз *писать как курица лапой*, який означає не 'писати некрасиво', а 'писати нерозбірливо'), а також релігійна конотація, яка, зважаючи на низку прецедентних феноменів, постає з власне друкарської специфіки матеріальної презентації літер (пор. відповідно, укр. *курсив, жирний шрифт* тощо, які позбавлені будь-якого конотативного значення). Як результат, маємо вирази: אות (ע) איבערגעהאקטער – 'погано написана літера, буква з дефектом' (пор. пропонування приклад: און דער בעל-קורא געפֿינט אַמאָל שבת ביים ליינען אַן איבערגעהאקטער אות אין דער תורה, "מאָכט ער אַ גוואָלד..." – "І ось минулої суботи, читаючи прихожанам Тору, читець знаходить там погано написану букву – і в крик...") [2: 832]; וואַסער-אותיות – досл. "водянисті літери", 'нечіткі літери; літери, які стерлися' [2: 833]; די לעצטע אותיות – 'останні літери (сувою) Тори', з приводу яких існувала традиція: "закінчуючи писати сувій Тори, пишець з особливим смиренням писав: "לעיני כל ישראל" ("перед глазами всего Израиля)" [Втор. 34, 12] – А. С., А. З.), або ж залишав деякі літери недописаними. А після цього найбільш шановані члени громади вважали за честь дописати ніжку літери ל, верхівку літери ש тощо" [2: 833]; קידוש-לבנה-אותיות – досл. "літери молитви (нового) місяця", 'великі літери; чіткий друк (щоб можна було прочитати при місячному світлі, як цього вимагає відповідна релігійна практика)' [2: 833]; אותיות צאנה וראינה – досл. "букви старовинного перекладу Тори на їдиш (для жінок, яких не навчали давньоєврейської мови)", 'шрифт, яким надрукований переклад П'ятикнижжя на їдиш' [2: 835] тощо. В якості ще одного прикладу наведемо надзвичайно характерний фрагмент із оповідання Ш.-Й. Агнона "Тейла" (в оригіналі на ївриті): "Я тебе буду говорити на їдиш, а ти пиши на **лошн койдеш** (тобто на לשון-קודש – "святій мові", ївриті; тут і далі виділено автором, графічна репрезентація літер та слів наша – А. С., А. З.)" ... "А тепер, сыночек, постарайся и напиши **ламед** (ל) с высоким хвостом. Написал? Покажи, как вышло. Нельзя сказать, чтобы некрасиво, а все-таки надо хвостик выше. Тепер, сыночек, напиши рядом **коф** (כ), а за ней **бейс** (ב), а после нее **вов** (ו). **Вов**, я сказала. А тепер **далет** (ד). И вот вышло **лухвод** (לכבוד – 'на честь'). Очень красиво. Тот, которому ты пишешь, стоит красивого письма" [20: 64 – 65] (пор. за контрастом рос. *крючкотвор*, де всі літери презирливо тлумачаться як позбавлені естетичної цінності та будь-якої "олюдненості" *крючки*).

Цікаво відзначити, що подекуди графічний образ відповідних літер міг виступати як основа для усталеного порівняння, асоціації тощо, причому певні паралелі цьому знаходимо й у старовинній російській мові, яка за окремими параметрами (наприклад, дореформеним алфавітом) ще мала певні культурно значущі зв'язки з церковнослов'янською мовою як джерелом "книжності". Так, у їдиш знаходимо вирази: קוֹצֵז-שְׁלִי-יוד – досл. *"хвостик букви 'йуд' (י)"*, 'дещиця, краплинка (чогось)' [21]; קענען קיין צלם פון קיין אלה [5], тобто *"не бути здатним відрізнити хреста від літери 'алеф' (א)"*, або ж קענען מאכן קיין צלם פאר אן אלה, тобто *"not to know even how to write a cross", "не вміти й хреста поставити (щоб вийшла "алеф")"* [22: 429], де перший варіант видається більш достовірним, – 'бути темним, неосвіченим'. З іншого боку, в російській мові знаходимо вирази: *на ять (сделать что-либо)* – 'дуже добре, чудово'; *юс* або *юс-юсыч* [23: 767 – 768] – '(нечистий на руку) знавць судових процедур; крутії' тощо.

В якості висновків наведемо деякі підрахунки. Серед тридцяти шести досліджених словникових одиниць, які містять компонент ЛЯ, маємо: одиниць, які позначені різними відтінками релігійної

конотатії – 10 (28 %); одиниць, для яких характерна культурно детермінована або естетично забарвлена позитивна чи негативна конотатія, яка пов'язана з особливостями графічної презентації літер – 9 (25 %); випадків позитивної конотатії грамотності (знання букв), писаності, здатності бути експлікованим за допомогою літер тощо – (включаючи одиниці, які вже розглядалися як релігійно забарвлені) 8 (22 %), (за винятком таких одиниць) 6 (17 %), серед яких випадків позитивної конотатії писаної букви на відміну від живого мовлення – 1 (3 %); випадків негативної конотатії формальності, "мертвості" писаних літер на відміну від живого мовлення – 4 (11 %).

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ ТА ЛІТЕРАТУРИ

1. Зубкова Л. И. Своеобразие и типы антропологической коннотации / Л. И. Зубкова // Филологические науки. – 2009. – № 1. – С. 65–73.
2. גרויסער ווערטערבוך פון דער יידישער שפראך / יודא א. יאָפּע, יודל מאַרק. – ניו-יאָרק: קאָמיטעט פֿאַרן גרויסער ווערטערבוך פון דער יידישער שפראך, 1966. – 1096 ז.
3. Левицкий В. В. Семасиология / В. В. Левицкий. – Винница : Нова Книга, 2006. – 512 с.
4. Говердовский В. И. Диалектика коннотации и денотации: взаимодействие эмоционального и рационального в лексике / В. И. Говердовский // Вопросы языкознания. – 1985. – № 2. – С. 71–79.
5. Солдатов А. М. Большой идиш-русский словарь [Электронный ресурс] / А. М. Солдатов – Каменск-Уральский, 2009. – [изд. 3-е, доп.]. – Режим доступа: <http://www.jewniverse.ru/biher/Yiddish/>.
6. Ильф И. А., Петров Е. П. Двенадцать стульев. Золотой теленок : [романы] / И. А. Ильф, Е. П. Петров. – Одесса : Маяк, 1990. – 608 с.
7. Солженицин А. В. В круге первом [Электронный ресурс] / А. Солженицин. – Т. 1. – Режим доступа : lib.ru/PROZA/SOLZHENICYN/vkp1.txt.
8. שלום עליכם. ווערקע. – ערשטער באנד: טביה דער מילכיגער און אנדערע ערצהונגען. – ניו-יאָרק: טאנעבלאט'ס פרעסס און אַוואַרד, 1912. – 127 ז.
9. Шолом-Алейхем. Тевье-молочник. Повести и рассказы / Шолом-Алейхем; [пер. с еврейск., сост., ред. пер. и примеч. М. Беленького]. – М. : Худож. лит., 1969. – 688 с.
10. מוכרספרים מ. אלע ווערקע. – ניינטער באַנד: מסעות בנימין השלישי. – ווארשא: מענדעלע, 1928. – 118 ז.
11. Гейзер М. М. Соломон Михоэлс / М. М. Гейзер. – М. : Прометей, 1990. – 200 с.
12. וואַרשאַווסקי מ. מ. יידישע פֿאַלקס-ליעדער. – ניו-יאָרק: אידישער פערלאג פיר ליטעראַטור און וויסענשאַפֿט, 1918. – 94 ז.
13. Аверинцев С. С. Поэтика ранневизантийской литературы / С. С. Аверинцев. – СПб. : Азбука-классика, 2004. – 480 с.
14. Ламбдин Т. Учебник древнееврейского языка / Т. Ламбдин ; [пер. с англ. Я. Эйделькинда, под ред. М. Селезнева]. – М. : Российское Библийское Общество, 1998. – 510 с.
15. Пушкин А. С. Сочинения : в 3-х т. / А. С. Пушкин. – Т. 2. – М. : Худож. лит., 1986. – 527 с.
16. Квеселевич Д. И. Русско-английский словарь ненормативной лексики / Д. И. Квеселевич. – М. : Астрель : АСТ, 2002. – 1120 с.
17. Кржижановский С. Д. Статьи из "Словаря литературных терминов" / С. Д. Кржижановский ; [публ. С. Дмитренко]. Новый круг. – 1993. – № 1. – С. 28–53.
18. Амусин И. Д. Рукописи Мертвого моря / И. Д. Амусин. – М. : Изд-во АН СССР, 1961. – 265 с.
19. Новый Большой англо-русский словарь : в 3-х т. / [Ю. Д. Апресян, Э. М. Медникова, А. В. Петрова и др.] ; под общ. рук. Ю. Д. Апресяна. – [7-е изд., стереотип.]. – Т. 2. – М. : Рус. яз., 2002. – 832 с.
20. Агнон Ш. -Й. Теила / Ш. Й. Агнон ; [пер. с иврита Г. Липш] // Леаим. – 2001. – № 7. – С. 59–68.
21. Вайнблат Б. Идиш-русский словарь в интернете [Электронный ресурс] / Б. Вайнблат // Режим доступа : <http://www.newswe.com/index.php?go=Pages&in=view&id=435>.
22. האַרקאָווי א. יידיש – ענגליש – העברעאישער ווערטערבוך. – ניו יאָרק: פֿאַרלאַג פון דער פֿאַרפֿאַסער, 1925. – 538 ז.
23. Земская Е. А. Частные письма конца XIX в. как материал для истории русского литературного языка / Е. А. Земская // Сокровенные смыслы : Слово. Текст. Культура : сб. статей в честь Н. Д. Арутюновой; [отв. ред. Ю. Д. Апресян]. – М. : Языки славянской культуры, 2004. – 880 с.

Матеріал надійшов до редакції 01.04. 2011 р.

Сингаевская А. В., Зорницький А. В. Конотативное значение лексем класса פֿאַר – 'буква, литера' в языке идиш: лингвокультурный аспект.

Анализируя лингвокультурную специфику понятия "буква" в языке идиш, статья раскрывает особенности языковых коннотаций лексем класса פֿאַר – 'буква, литера' в сравнении с украинскими, русскими и английскими. Установлено, что, в отличие от денотативно эквивалентных лексем остальных исследуемых языков, новоеврейские лексические единицы, содержащие компонент פֿאַר, нередко отличаются религиозными, эстетическими и прочими культурно маркированными коннотациями, причем позитивные коннотации преобладают над негативными.

Syngaivska A. V., Zornytsky A. V. The Connotative Meaning of אור Class Lexemes in the Yiddish Language: a Cultural-Linguistic Study.

Analyzing the cultural-linguistic peculiarities of the notion 'letter of the alphabet', the paper highlights the stable connotations expressed in אור class lexemes of the Yiddish language as compared with their Ukrainian, Russian and English equivalents. It has been ascertained that unlike the corresponding lexemes of the other languages involved the Yiddish vocabulary units sharing the element אור frequently convey religious, aesthetic and other culturally conditioned shades of meaning, positive connotations prevailing over negative.